

**Tudi naše interpretacije so zgodovinska dejstva in v njih upodobljeni dogodki nadaljujejo svoje zgodovinsko bivanje in sodelujejo pri oblikovanju zgodovinskega življenja.
(Georgij Florovsky.)**

Arhitekt Miloš Kosec je 6. marca letos v *Delu* objavil razmišljanje z naslovom *Dediščina je proces*. Navajam odlomek:

»Na gozdnatem pobočju ob Savi, nedaleč od Litije, obledeli rumenkasti zidovi med krošnjami dreves že od daleč naznanjajo eno tistih številnih grajskih stavb, za katere se najprej zdi, da v enaindvajsetem stoletju nimajo prave prihodnosti. V dvajsetem stoletju je bil nekdanji razkošen dvorec s parkom samo še senca samega sebe; med obema vojnama je bila v njem nastanjena gimnazija za ruske emigrante, med drugo svetovno vojno so ga nemški okupatorji spremenili v utrjeno postojanko, nato je prešel v last lokalne kmetijske zadruge, ta pa je v njem naredila zasilna stanovanja za svoje delavce. Do pred nekaj leti, ko je bil končno izpraznjen.

Še tako zasilno stesana koča lahko preživi stoletja, če v njej kdo živi, jo vzdržuje in zanjo skrbi. Še tako trdno zidan grad pa se lahko enkrat, ko je prazen, ko se vdre streha ter ko stene in stropove načenja vlaga, sesuje v nekaj letih. To je usoda, ki je doletela številne gradove, dvorce in kmečke hiše v Sloveniji. Z njimi so se v pozabo umaknile številne zgodbe o vrhunskih umetniških delih, zgodovinskih dogodkih, bivalnih in socialnih razmerah na slovenskem podeželju. Če zgodbe nimajo več prostorov, v katerih so se dogajale, kmalu izginejo. [...]

Pri nas namreč dediščino navadno uničujemo na dva načina. Običajno s počasnim propadanjem, ki ga v zadnjem stadiju pogosto pospeši odločba o rušenju dediščine, ker je domnevno ni več mogoče obnoviti, ali pa zgori v skrivnostnem požaru, ki investitorju namesto nadležne zaščitene stavbe podari svežo in prazno gradbeno parcelo. Nič manj tragično ni uničevanje z neustrezno prenovo za neustrezne programe. V stoletne stavbe lahko hotel s štirimi ali petimi zvezdicami umestite samo, če ga radikalno spremenite. Nove kopalnice v vsaki sobi [...], pogosto tudi novi, izmišljeni arhitekturni elementi, da bi staro in morda ne dovolj slikovito graščino spremenili

v nekaj bolj ‚pravljničnega‘. Tako nastane izmišljena in kičasta novogradnja, kar je po mojem mnenju enako destruktiven proces kot rušenje, samo da je poleg vsega še precej dražje.

[...] Število in kakovost objektov, ki so bili zaradi počasnega propadanja ali zaradi namernega rušenja uničeni v času samostojne Slovenije, se lahko povsem suvereno meri z izgubo dediščine med drugo svetovno vojno. Kako katastrofalne so razmere na terenu, se lahko prepričate [...] v kompleksu dvorca Dol pri Ljubljani [...]. Nekoč razkošna plemiška rezidenca in še bolj razkošen park baronov Erbergov [...] je zdaj učna knjiga vsega, kar lahko gre pri varovanju dediščine pri nas narobe. Večina dvorca je žalostna ruševina, v katerem še naprej izgubljam kakovostne kamnoseške detajle. Tretjino dvorca pa je zasebni lastnik ‚prenovil‘ v nekakšno tragično karikaturo za betonskim zidom. Park je zaprt in propada že skoraj stoletje.«

Odlomek govori o žalostni usodi arhitekturne dediščine v Sloveniji po osamosvojitvi, zlahka pa ga lahko beremo tudi kot simbol našega klavnega odnosa do svoje zgodovine in še marsičesa, naj omenim le bolečo razprodajo družbene lastnine. Ironični paradoks je, da smo si prizadevali za samostojno državo, potem pa smo jo razprodali. Toda nikoli ni vse črno in brezupno. Kosec v prispevku piše, da se je dvorcu »na gozdnatem pobočju ob Savi, nedaleč od Litije«, imenuje se Ponoviče, le »nasmehnila sreča: kupila ga je družina Podnar in je v štirih mesecih, kar ga ima v lasti, že začela čistiti okolico in s smetmi napolnjene prostore dvorca. Dvojna sreča Ponovič je sestavljena iz tega, da je grad sploh nekdo kupil in začel dela, ter tudi iz dejstva, da kupec ni milijonar, ki bi želel v gradu odpreti elitno kliniko ali butični hotel. Za družino Podnar konci tedna niso čas za počitek in izlete, ampak priložnost za udarniško delo, pri katerem sodelujejo prav vsi člani družine. Prvi rezultati so že vidni, predvsem pa ima grad po stoletju spet nekoga, ki mu daje novo življenje in zanj skrbi, kar je vredno

več kot kubiki betona. Teh nekaj mesecev, kar je družina Podnar začela dela, je dokaz, da pri nas največji problem ni denar, ampak pravočasna in zanesljiva podpora lokalne skupnosti in države, vključno z zavodom za varstvo kulturne dediščine. Če se kljub vsemu na objektu dediščine, ki se ga vsi otepajo, le pojavi entuziastični lastnik ali najemnik, ki se zaveda, da gre pri oživljanju dediščine za proces, ne pa za hiter gradbeni projekt prenove v luksuzni objekt ‚dodane vrednosti‘, je ključno, da ga javne ustanove podprejo, strokovna javnost pa proces spremlja in usmerja, kjer je treba.«

Niti ni treba biti zelo previden, če rečemo, da se konkretno reševanje dvorca Ponovič »drži« nekaj tistega dobrega iz socializma, na kar smo v kapitalizmu »pozabili«. Kot smo pozabili, kot piše Kosec, na dediščino in, dodajam sam, marsikaj iz svoje zgodovine. O vsem tem kasneje.

V tokratnem uvodniku zato želim razmišljati o zgodovini. Toda najprej si skušajmo odgovoriti na vprašanje: »Kaj je zgodovina?«

Kaj je zgodovina? je naslov knjige, ki jo je napisal leta 1961 (v slovenskem prevodu je knjiga izšla leta 2008) britanski zgodovinar, novinar in teoretik mednarodnih odnosov Edward Hallett Carr (1892-1982). Carru posebej omenjam, ker je – družbo mu je delala le peščica enako mislečih zgodovinarjev – zavrnil tradicionalne metode in prakse v zgodovinopisju. »Oče« tradicionalnih, natančneje povedano, pozitivističnih metod in praks v zgodovinopisju je bil nemški zgodovinar Leopold von Ranke (1795-1886), ki je bil prepričan, da je naloga zgodovinopisja pokazati dogodke objektivno – *take, kot so se pravzaprav zgodili* –, pri čemer mora zgodovinar pri svojem raziskovanju izključiti svoja religiozna, politična, filozofska, ekonomska, moralna in estetska prepričanja. Carr je imel Rankejev pozitivizem, ki je v zgodovinopisju prevladoval celo stoletje, za iluzijo: zgodovinskih dogodkov nikakor ni mogoče prikazati objektivno, z drugimi besedami, prikazati jih ni mogoče take, kot so se zgodili. Do zgodovinskih dogodkov nimamo nobenega neposrednega dostopa, vedno jih tako ali drugače lahko samo predstavljamo. Carr je v omenjeni knjigi to duhovito ponazoril z zgodbico o go-

spodu Jonesu, ki je povozil gospoda Robinsona: »Po neki zabavi, ko je zvrnil nekaj kozarčkov čez mero, je gospod Jones sedel v svoj avto s pokvarjenimi zavorami in na nekem križišču do smrti povozil gospoda Robinsona, ki je šel v bližnjo trafiko kupit cigarete. *Kaj je povzročilo nesrečo? Vinjenost gospoda Jonesa, pokvarjene zavore, slaba vidljivost ali nikotinska zasvojenost gospoda Robinsona?*« »Vrsto sodobnikov in naslednikov pa je [Carr naravnost] očaral s trditvijo, da se zgodovinarji celo v arhiv podajamo z določeno intelektualno, politično in konceptualno prtljago predznanja, kar nedvoumno vpliva na našo interpretacijo najdenega materiala.« Oba navedka sta iz spremnega besedila Carrove knjige z naslovom *Zapoznena budnica ali resnični začetek konca plemenitih sanj o objektivni zgodovini?*, ki ga je napisal slovenski zgodovinar in univerzitetni profesor Oto Luthar (1959-). Spremno besedilo posebej omenjam zato, ker je v njem Luthar na berljiv in jedrnat način predstavil, kako moderna nepozitivistična zgodovinska véda sploh »razume« zgodovino. Iz spremnega besedila bom povzel glavne ideje o zgodovini, ki morda v najbolj čisti in morda tudi v najradikalnejši obliki predstavljajo moderno zgodovinopisje in ki jih je zagovarjal ruski pravoslavni teolog in zgodovinar ruske pravoslavne cerkve ter med drugim tudi profesor na Univerzi Princeton v Združenih državah Amerike Georgij Florovsky (1893-1979). Glavni problem modernega zgodovinopisja je, kot smo videli že pri Carru, spoznavni. Tudi Florovsky je trdil, da je »preteklost čista rekonstrukcija«, kar z drugimi besedami pomeni, »da zgodovinarjeva interpretacija temelji na sedanosti«. Na podlagi tega je sklepal, »da je lahko vsaka prava interpretacija preteklosti zgolj pristranska, saj dejstva nikoli ne govorijo sama zase« (mimogrede, to nas spominja na trditev nemškega filozofa Hansa-Georga Gadamerja, 1900-2002, da se to, kaj je svet, ne razlikuje od pogledov, v katerih se ponuja). Florovsky je bil tudi prepričan, da »med fizikalnimi in zgodovinarskimi dejstvi ni nikakršne razlike, saj tudi v raziskavah ‚eksperimentalnih ved‘ dejstva ‚spregovorijo‘ samo v kontekstu usmerjenega raziskovanja«. Ta navedek ima v besedilu Florovskega *Težava krščanskega*

zgodovinarja (1959) pomembno pojasnilo: »Nobenega znanstvenega eksperimenta ni mogoče narediti, ne da bi si ga raziskovalec prej zamislil v mislih. Samo opazovanje ni mogoče brez kakšne interpretacije, to je, razumevanja.« Po Florovskem tudi »prepričanje, da viri obstajajo zunaj historiografske obravnave [...], vodi v psevdohistorično lepljenko oziroma ,zgodovino brez zgodovinskega problema'. Rezultat, ki ga v tem primeru dobimo, je v najboljšem primeru suhoparna kronika, ki pa ni nič drugega kakor ,truplo zgodovine«. »Najbolj brezkompromisen je pri opredelitvi vloge interpreta in predmeta zgodovine. Prepričan je namreč, da zgodovinarja ni mogoče misliti zunaj procesa rekonstrukcije preteklosti. Še več, vsak poskus izključevanja zgodovinarjevih siceršnjih predstav, predsodkov in prepričanj vodi v ,umski samomor oziroma popolno mentalno sterilnost.« Podobno je s predmetom obravnave, ki po Florovskem nima nič skupnega z določenimi objektivnimi dejstvi, pač pa predstavlja svojevrstno »srečanje z živimi bitji«. »Pri tem [...] verjame, da v zgodovini pravzaprav ni pravih ,dogodkov', ampak dogajanje, ki izraža določene misli in namene vsakokratnega akterja, tako da bi zgodovinar moral težiti predvsem k rekonstrukciji akterjevega mišljenja.« Za Florovskega je zgodovina zgodovina človeka v vsej njegovi dvoumni in večplastni eksistenci. Zato je svaril zgodovinarje pred nevarnostjo, da bi svoje konceptualne predstave zamenjevali za empirično resničnost in govorili o njih – konceptualnih predstavah –, kot da so same dejavniki in akterji, medtem ko so dejansko le razumske okrajšave za raznolikost resničnih, dejavnih ljudi. Florovsky svojo misel razvija naprej takole: »Tako [zgodovinarji] opisujejo razvoj ,fevdalizma' ali ,kapitalistične družbe', pozablajoč, da ti izrazi le povzemajo zapleteni skupek različnih pojavov, ki jih imamo za celoto le, če se jih ,lotimo' z razumom. ,Družbe', ,kategorije« in ,tipi, vrste' *niso organizmi* – ti edini se lahko »razvijajo« –, ampak *zapleteni skupki* med seboj delujočih posameznikov, to medsebojno delovanje pa je vedno dinamično, fleksibilno in nestabilno.« Misel Florovskega pa je najbolj pronicljiva in v tej pronicljivosti tudi najbolj presunljiva v zaključku: »Lahko bi celo

rekli, da bi ,dokončna' interpretacija dogodkov odpravila ,zgodovinskost' zgodovine, njeno nalključnost in ,nenujnost', ter jo nadomestila z racionalnim ,zemljevidom zgodovine', ki je lahko bleščeč in berljiv, vendar bivanjsko neresničen. Tudi naše interpretacije so zgodovinska dejstva in v njih upodobljeni dogodki nadaljujejo svoje zgodovinsko bivanje in sodelujejo pri oblikovanju zgodovinskega življenja. Lahko razpravljamo, ali je ,Platonov Sokrat' bil ,resnični' Sokrat, vendar ni dvoma, da je ta Platonov Sokrat zgodovinsko obstajal kot močan dejavnik pri oblikovanju našega sodobnega pojmovanja ,filozofa'. Zdi se, da naše interpretacije na neki skrivnostni način razkrivajo skrite možnosti dejanske preteklosti. Na ta način se oblikujejo in rastejo tradicije, največja od vseh človeških tradicij pa je ,kultura'. V njej se vsi delni in posebni prispevki zaporednih dob stopijo skupaj, v tem procesu taljenja sintetično preoblikujejo in se končno združijo v celoto. Ta proces oblikovanja človeške kulture še ni dokončan in verjetno v zgodovini nikoli ne bo dokončan. To je dodaten razlog, zakaj bi morale biti vse zgodovinske interpretacije začasne in približne: prihodnost, ki še ni prišla, lahko osvetli preteklost.«

Razmišljanje Florovskega o zgodovini je sijajno in skrajno pomenljivo – zelo stenografsko povedano: pomenljivo in predvsem za naš čas izredno poučno je, ker problematizira vsako ideološko branje zgodovine. Bralkam in bralcem priporočam, da ga preberejo večkrat in o njem tudi razmišljajo. Florovsky »govori« vsem nam. In tudi meni. Pomagal mi bo pri nadaljevanju razmišljanja o odnosu do naše zgodovine v prihodnjem uvodniku.

Tomaž Sajovic